

ЗАДАНИЯ ДЛЯ 10-11 КЛАССОВ

Заключительный этап олимпиады по якутскому языку и литературе состоит из трех частей: первая часть – якутский язык, литература и культура народа саха содержит 20 заданий, из них задания с 1 по 10 – задания по якутскому языку, с 11 по 20 задания по литературе. Вторая часть – синтаксический анализ предложений, разбор по частям речи. Третья часть – написать эссе. Требования к эссе - минимальное количество – 180 слов, но не должно быть ниже 150 слов. Продолжительность олимпиады – 3 часа. 55 минут (235 мин)

Үлэ I чааһа (Первая часть)

1 задание. Буэтиилэри болҕой, бэлиэтэммит тыллар суолталарын бэйэн тылгынан быһааран эппиэккэр суруй. **Манчаары бу булгунньабы олус таптыыра дииллэр. Оҕо сылдьан, саас эрэ буоллар, доботторун кытта кэлэн, оонньоон-көрүлээн барара Кини туруору *быллардарынан* сүүрэн тэлимээтгэнэрэ, уолаттары кытта кылыйсара, тустара.**

2 задание. Бу этиигэ таба суруйуу быраабылаларын быһааран суруй. **Онтон били оҕо эрдэбинээбитин курдук, ойуоккалаабытынан-ыстаналаабытынан барара**

3 задание. Бу этиигэ даҕааһыннары сана чааһын быһыытынан быһааран, ырытан суруй. **Манчаары булгунньаҕа үчүгэй көстүүлээх, үрдүк мындаалаах, үгүс быллардардаах, сымнаҕас күп-күөх көбүөр хонуу кырыстаах**

4 задание. Бу этиигэ *бардар бараммат халыг тайҕа тыа* диэн тыллар ситимнэрин суолтатын, туттуллар уратытын быһааран суруй. **Бардар бараммат халыг тайҕа тыа, тугу эрэ кэтэспиттии, иһийэн, чуумпуран, омос көрдөххө киһи тэһийиэ суох курдук.**

5 задание. Бу этиилэргэ солбуйар ааттары булан, сана чааһынан ырыт. **Сымнаҕас кумаҕы аттар туйахтар хаһан кэбиспитэ, ханнык эрэ көнүс курдук, суолу ортотунан субулланныыр. Онон-манан, суолу туораан, аарыма мастар силистэрэ көппөрүһэн сыталлар. Биир үрүн элэмэс аттаах киһи ити омоон суол устун иһэр эбит.**

6 задание. Бу этиигэ сыһыат туохтуурдары булан, сана чааһынан ырыт. **Кэники, улаатан баран, куруутун ахтара, сылкаттан күрээтэр эрэ, аан бастаан бу булгунньахха кэлэрэ уонна, ботуонкатын устубакка эрэ, умса түһэн сытан, буорун сыллыыра**

7 задание. Бу этиини болҕой, тутулун ырыт. **Сорох дьон сынньалан, уу чуумпу олохтоох киһи кырдыбатын курдук саныыллар.**

8 задание. Бу этиигэ тыллар ситимнэһиилэрин болҕой, биирдии ситиминэн наардаан быһаар. **Бэйэлэрин олохторунан, бэйэлэрин дьылҕаларынан ити тибилгэн айан суолун кытытынааҕы аарыма тиити санатар дьонно баар буолаллар.**

9 задание. Бу ситимгэ нуучча тылыгар «в предлог» сахалыы тылбааһын быһааран суруй. **Весна в тундре.**

10 задание. Бу нуучча тылыттан кирибит өс хоһоонун таба арыйар сахалыы өс хоһоонун толкуйдаан суруй. **В тихом омуте черти водятся.**

11 задание. Гаврил Колесов “Саллаат санаата” документальной сэхэнин геройун уонна кини олоҕор буолбут событиены чопчулаа.

«Кэбис, бу курдук биир сиргэ сытан ыттахпына, аҕыйахпытын сэрэйиэхтэрэ. Үөмэн-саһан, тула эргийэн ылан кыайахтара. Элбэх сэри туораабыт дэтэр гына кимэн кириэххэ. Дьоммуттан орпут буоллахтарына, батыһахтара“, - диэн быһаарынаат, ыстанан туран, харса суох ыта-ыта, „ураа“ хаһыыты-хаһыыты, иннин диэки сүүрдэ. Сэрэйбитин курдук, икки өттүттэн, аҕыйах да буоллар, бэйэтин дьоно сырсыбытынан бардылар. Онон-манна талахха, куоһаахха саспыт өстөөхтөр, туран, атахха биллэрдилэр».

12 задание. Бу суруйааччыны олоҕун кэпсээнинэн сирдэтэн быһаар.

„Кини Таатта улууһугар төрөөбүтэ. 1928 с. сахаттан биир бастагынан Москубаҕа Суруналыыстыка институтун бүтэрбитэ. «Кыым», «Социалистическая Якутия» хаһыаттарга, «Чолбон», «Кыһыл ылык», «Хотугу сулус» сурунаалларга, Саха

Суруйааччыларын сойууһун бырабылыанньатыгар үлэлээбитэ. 14 сааһыгар Дьокуускайга нууччалыы бастакы хоһооннорун суруйбута. 1920-1921 сс. оһуохай тылын уонна нууччалыы хоробуот ырыаларын тылбаастаан холонон көрбүтэ. Айар үлэтин саҕалыабыттан олоһун тиһэх күннэригэр диэри Хомуньуус баартыйа, сэбиэскэй өй-санаа туругуларын туһугар айбыта, суруйбута. Норуот тылынан уус-уран айымньытыгар олоһуран «Чурум-Чурумчуку» диэн хоһоонунан остуоруйатын суруйбута үрдүктүк сыаналаммыта. Сэрии уоттаах сылларыгар (1942-1944 сс.) Ийэ дойдутун саа-саада туган көмүскэспитэ. 1964 с. киниэхэ Саха АССР норуодунай поэтын бочуоттаах аата бастакынан инэриллибитэ. 1976 с. өлбүтэ“.

13 задание. Ааҕааччы кэрэхсэбилин ылбыт «Уйгур» (2021) сэхэн ааптарын суруй.

14 задание. Бастаан Витаминин, кэлин эһэтин аатынан Кындыл диэн псевдонимы ылыммыт суруйааччы ким буоларын суруй.

15 задание. Бу кэрчиги аах уонна айымньы ааптарын, герой аатын чопчулаа.

Бырастыы нии, уонна эн

биһи

Аны көрсүһүөхпүт суоҕа –
Мин бардаҕым, дьоло суох киһи,
Мин ааппын бар дьон умнуоҕа,
Онтон эн ордук дьону булуон,
Кинини дьолгор оонньоуон,

Эппэтэх эйэ тылгын этиэн,

Албан ааккынан киэргэтиэн!
Оттон миигин эн сээн диэбэтин
Биирдэ бу кылгас үйэбэр,
Миэхэ биирдэ өйөл буолбатын
Үөрэр да, ытыыр да күммэр...
Бырастыы, ыраах-ыраах бардым

Мин биллибэт дойдуга;

Мин хоргута, мин ытыы бардым,
Мин – бараммыт биис ордуга.

16 задание. Бу быһа тардыы ханнык айымньыттан ылыллыбытын быһаар, ааптарын, айымньы аатын суруй.

Мин, саха ыччата буоламмын,
Дойдубун сахалыы таптыбын.

Сүрэҕим нэлэмэн истиэптэн
Арыылаах алааһын ордорор,
Сайылык үөрүүлээх түптэтин
Ахтыылаах түүл, номох онгостор.

Кургуйах тохтообот чарангын
Чаранна отойун аахпаппын,
Чалбахха холуубун көннөрү,
Собото, куһа суох күөллэри.

Мин, саха саарына буоламмын,
Сахалыы саныбын, ыллыбын...

17 задание. Айымньы ааптарын, аатын бу геройдар ааттарынан сиэттэрэн быһаар. Пайпаатка, Каака, Пураама, Мэлгэйбээт

18 задание. «Сааскы кэм» айымньыны тоҕо роман-эпопея диэн быһаарбыттарын суруй.

19 задание. Ыйынан, сулуһунан, көтөрүнэн-сүүрэринэн, отунан-маһынан сылыктаан, хайдах дьыл кэлиэхтээбин эрдэттэн билэр киһини быһааран ааттаа.

20 задание. Саха өйдөбүлүнэн туох барыта иччилээх. Ол курдук сир ийэ эмиэ иччилээх. Кини туох баар үүнээйини үөскэппит, от-мас кини оҕолоро буолаллар. Сир ийэ иччитин аатын суруй.

ҮЛЭ II ЧААҤА (ВТОРАЯ ЧАСТЬ)

Бэриллибит этиини, бэлиэтэммит тыллары, ситимнэри ырытыы.

Күөл үрдүнээби нүөл кырыстаах ырааһыйа ортотугар тойон сэргэ солотуулаах көмүс баһа күнгэ чабылһыйа турар.

Бу этиигэ маннык ырытыылары онор.

1. Бэлиэтэммит тыллары (курсивынан), халыыбы тутуһан, саҥа чааһынан ырытыы
2. Этиини ситимнэринэн ырытыы
3. Этиигэ аннынан тардыллыбыт тыллары састаабынан ырытыы
4. Этиини чилиэнинэн ырытыы
5. Этиини арааһынан тэнитэн ырытыы

ҮЛЭ III ЧААҤА (ТРЕТЬЯ ЧАСТЬ)

Үһүс соруудахха өйтөн суруйуу (эссиэ) тиэмэтэ бэриллэр. Ирдэбилинэн өйтөн суруйуу 180 тыллаах эбэтэр онтон ордук буолуон сөп, ол эрэри ортотунан 150 тылтан аҕыйаба суох буолуохтаах. Биир тиэмэни талан суруй.

Тиэмэлэр:

1. М.К. Аммосов уобараһа саха литературатыгар (М.К. Аммосов төрөөбүтэ 125 сылын көрсө)
2. Көңүл (Саха АССР төрүттэммитэ 100 сылынан)
3. Айылҕа харыстабылын кыһалҕата – уус-уран айымньыга